

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Kosonen, Erja

Title: Koraalisoittoa harmoonilla : säestystaito kansakoulunopettajan perustaitoja

Year: 2016

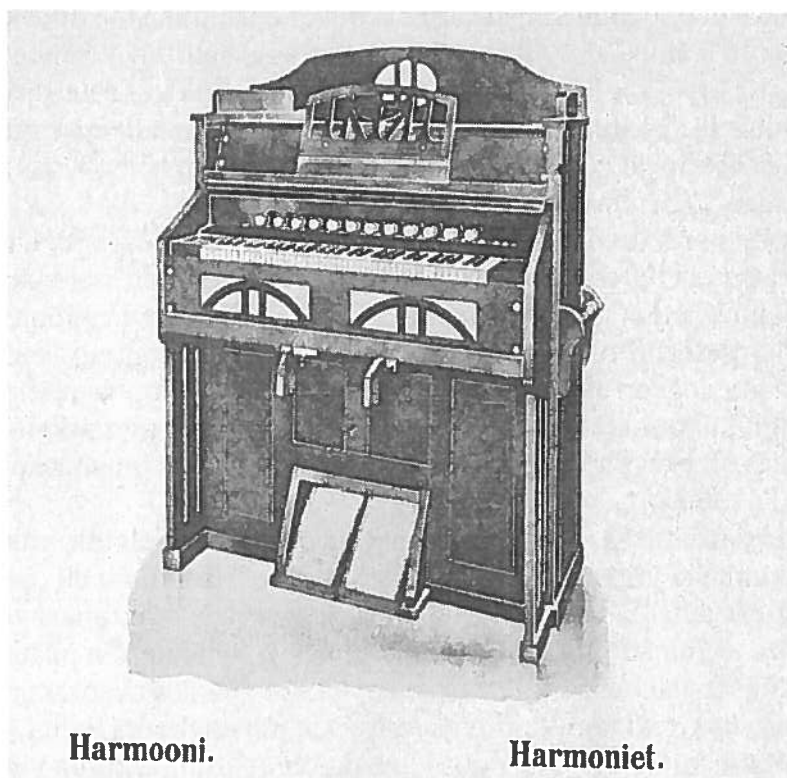
Version:

Please cite the original version:

Kosonen, E. (2016). Koraalisoittoa harmoonilla : säestystaito kansakoulunopettajan perustaitoja. In M. Rahkonen, A. Konttori-Gustafsson, & M. Kuikka (Eds.), *Kartanoista kaikkien soittimeksi : pianonsoiton historiaa Suomessa* (pp. 87-97). Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. Docmus-tohtorikoulun julkaisuja, 8.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/167940/kartanoista_kaikkien_soittimeksi_web.pdf?sequence=1

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Koraalisoittoa harmoonilla – säästystaito kansakoulunopettajan perustaitoja
FT musiikin lehtori Erja Kosonen, Jyväskylän yliopisto

Kuva 1. Harmoni (Hela 1926,9).

Harmoni koululuokassa ja muistot koulun laulutunnilta ovat ennen peruskoulu-aikaa koulunsa käyneillä tuttua äänimaisemaa. Harmoni on maassamme eniten levinnyt kotien, koulujen ja rukoushuoneiden soitin, toteaa Juhani Pohjanmies vuonna 1952 ilmestyneen Harmooninsoittajan taskukirjan esipuheessa. Harmooninsoiton opetus rajoittui 1950-luvulla pääasiassa opettajaseminaareihin ja kotien lukuisat soitonharrastajat joutuivat hankkimaan tietonsa ja taitonsa omin neuvoin, kuten Pohjanmies vertaa. (Pohjanmies 1952.) Piano syrjäytti vähitellen harmonin, mutta kansanmusiikissa soitin on suosittu soitin edelleen.

Harmonin suosio kansakoulun säästyssoittimena alkoi opettajankoulutuksen myötä. Jyväskylän seminaari, ensimmäinen kansakoulunopettajaseminaari perustettiin vuonna 1863. Uno Cygnaeus, Suomen kansakoulun isä, oli saanut tehtäväkseen suomenkielisen opettajakoulutuksen järjestämisen. Cygnaeuksen perusajatus oli yhteisseminaari sekä miehille että naisille. Koulutusmahdollisuus opettajaksi oli naisille uusi avaus. Naisopettajia tarvittiin Cygnaeuksen mielestä ensisijaisesti alakoulun opettajiksi ja perheiden kasvattajiksi ja lisäämään perheenäitien koulutusmyönteisyyttä. (Halila 1963.)

Seminaareja perustettiin ympäri Suomea useampia, yhteensä 11. Näistä vuonna 1880 perustettu Sortavalan seminaari oli Jyväskylän tavoin yhteisseminaari, muut olivat

joko nais- tai miesseminaareja. Seminaarilaitos huolehti kansakoulunopettajien kouluttamisesta aina peruskoulun tuloon asti 1970-luvun alkupuolelle. (Nurmi 1995.)

Jyväskylän seminaarin oppiaineista tärkeimpiä olivat ensimmäisinä vuosikymmeninä suomen kieli, käsityö ja musiikki. Äidinkielen merkitys ei selittelyjä kaivanne 1800-luvun Suomessa. Käsityötä ja kädentaitoja kaiken kaikkiaan Cygnaeus piti kansakouluopetuksen ja koululaisten kehityksen tärkeänä perustana. Cygnaeus oli vaikuttanut mm. Fröbelin ja Pestalozzin menetelmistä, joihin hän oli tutustunut Euroopan matkoillaan. (Ks. Halila 1963.)

Cygnaeuksen periaatteet heijastuivat seminaarin tuntimäärissä: Laulu ja soitto olivat yhteenlaskettuna vuoteen 1917 saakka käsityön ja suomen kielen kanssa suurituntisimpia aineita. Sattuma lienee, että itsenäistymisemme vuonna voimistelu ja urheilun ja luonnontieteelliset aineet ohittivat tuntimäärissä laulun ja soiton. Käsityö ja äidinkieli säilyttivät edelleen asemansa tuntimääriltään suurimpina aineina. Musiikin asema oli kuitenkin koko seminaariajan vahva. Tämä näkyi myös opiskelijavalinnassa. Laulu- ja soittotaito oli yksi tärkeä kriteeri, osalle opiskelijoista jopa tärkein valinnan kriteeri. (Ks. Halila 1963.)

Harmoninsoittotaitoa edellytettiin kaikilta opettajakokelailta, mikä tarkoitti soittotaidon hankkimista viimeistään seminaarivuosina. Harmoni oli opettajien tärkeä työväline opetustyössä heidän valmistuttuaan ja siirryttyään opettajiksi ympäri Suomenmaata. (Ks. Halila 1963, 100.) Kansakoulujen ja kyläkuntien päämääränä olikin koulujen perustamisen jälkeen kerätä varoja harmonin hankkimiseksi ja kun soitin oli saatu, harmonisäestys teki laulutunneista erityisen juhlahetken (Halila 1949, 272-273.) Matkaharmoni kulki mukana myös kiertokouluopettajilla, kuten viimeinen katekeetta Laura Lehtola (1984) kertoo muistelmateoksessaan.

Seminaarista kasvatusopilliseen korkeakouluun – harmonisäestyksellä

Jyväskylän seminaarissa opiskeltiin koraaleja ja maallisia lauluja laulaen ja tapaillen (Halila 1963). Koraalisoitolla ja virsilaululla oli vahva perinne ajalta, jolloin lauluopetus oli kirkon ohjaksissa ja keskittyi yksinomaan virsilauluun. Vähitellen isänmaalliset ja muut koulun laulut, kuten kotiin, työhön ja luontoon liittyvät laulut alkoivat saada sijaa seminaarin ja sitä kautta myös koulujen laulustoissa Uno Cygnaeuksen suuntaviivojen mukaan. P. J. Hannikaisen Sirkkuset -lauluvihkoissa toteutui Suomen koululaulun isäksi kutsutun Hannikaisen tärkeä opetuksen periaate: Lapselle lapsen kielellä. Samalla yksinkertaistuivat melodiat ja laulujen rakenne muutoinkin. (Mm. Kosonen 2012; 2014.)

Vuotuiset musiikinäytteet seminaarivuosina olivat korkeatasoisia klassisen musiikin konsertteja, ohjelmassa kuoro- ja orkesterinumeroita mutta myös solistisia esityksiä, kuten seminaariajan vuosikertomuksista ja säilyneistä ohjelmalehtisistä voi havaita.

Seminaareissa laulunopetuksessa ei käytetty soitinta apuna, mutta säestystaito edellytettiin kaikilta sukupuoleen ja aiempaan musiikkitaustaan katsomatta. Säestystaito edellytti hyvää harmoniatuntemusta, sillä ensimmäisissä laulukirjoissa ei ollut tukena säestyskirjaa, sointumerkeistä puhumattakaan. Neliääninen koraalikirja

toimi opettajille suunnannäyttäjänä säestyksiin. Soittimina mainitaan piano ja harmooni. Pianonsoitto oli vapaaehtoista.

Musiikinopetuksen tavoitteena olivat musiikkitiedon perusteet, säveltapailutaito ja harmoniaoppi. Musiikinhistoria oli taka-alalla. Lukuvuoden 1900–1901 vuosikertomuksessa (Jyväskylän seminaari 1900–1901) soitto on jaettu neljälle vuodelle, joista kahden ensimmäisen vuoden aikana oli ”pianonsoittoa”, asteikkoja, sormiharjoituksia ja etydejä, toisena vuonna myös kaksi- ja neljäänisiä sävellyksiä”. Kolmantena ja neljäntenä opiskeluvuonna on ohjelmassa ollut ensin koraalisoiton valmistavia harjoituksia ja sitten koraaleja Faltinin koraalikirjasta alku- ja loppusoittoineen. Koraalien lukumäärää ei mainita. Pianonsoitto oli vapaaehtoista.

Harmooninsoitonopiskelun alkeissa käytettiin alkeispianokoulujen materiaalia, kuten ”viiden sormen harjoituksia liikkumattomalla kädellä, viisisävelikölle perustuvia, puolinuotteina eteneviä kappaleita yksi-, kaksi- ja nelikätisesti soitettaviksi” (Hymander-Ahlfors 1906). Soiton oppimateriaaleina mainitaan harmoonikoulut, koraalikirjat, ja pianokoulut sekä tarvittavaa lisänuotistoa soittotaidossaan pidemmälle ehtineille, kuten etydejä ja piano-ohjelmistoa. (Jyväskylän seminaari 1923–24.)

Soitonopiskelun tavoitteena oli ensisijaisesti koraalisoitto. Vapaaehtoisen pianonsoiton tavoitteita ei eritellä, mutta vuosittaisissa kevätnäytteistä päätellen ohjelmassa saattoi olla hyvinkin vaativia pianoteoksia. Koraalit opiskeltiin neljäänisestä koraalikirjasta. Sisällöllisesti seminaariajan vuosikertomuksessa lukuvuodelta 1923–24 on erikseen mainittu ”suuri määrä” ja ”epämääräinen luku” koraaleja. Edistyneemmät opiskelivat myös jalkion käyttöä.

Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun opetussuunnitelmassa lukuvuonna 1938–1939 opiskeltiin soittoa ylioppilaspohjaisessa koulutuksessa kaksi vuotta, ensimmäisenä vuonna 20 koraalia, toisena vuonna 40 koraalia. Opetusta opiskelija sai ¼ viikkotuntia eli 15 minuuttia. Oppitunnin kokonaispituus oli 60 minuuttia.

Edistyneimmät aloittivat myös pianon-, urkujen- tai viulunsoittoa. (JKK 1938–39.)

Koraalien lukumäärä näyttää vakiintuneen myöhempinä vuosina 30 koraaliksi. Käytössä olivat vuoden 1938 virsikijauudistuksen jälkeen mm. Maasalon, Kuusiston ja Lehtosen (1945) sekä Krohnin (1947) koraalikirjat. Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun aikaan 1950–60-luvuilla vaatimuksena oli jopa 60 koraalia vuodessa. Vuoden 1963 opetussuunnitelmassa (JKK 1963–64) vaatimuksena on 30 koraalia ja 20 koululaulun säestystä. Muutos edellisen lukuvuoden 40 koraalista ja 15 koululaulusäestyksestä oli hienoinen koululaulusäestysten suuntaan.

Harmoonikoulut

Axel Törnudd teki mittavan elämäntyön Rauman miesseminaarin musiikinlehtorina. Hänen toimittamassaan Harmonikoulussa (1909)¹ on helppoja ja yksinkertaisia koululaulujen säestyksiä, mutta myös harmonille sovitettuja vaativia pianokappaleita.

Harmonikoulun alkulehdillä on yksityiskohtaiset ohjeet kosketuksesta, sormijärjestyksistä ja sitomisen merkityksestä, istuma-asennosta ja polkemisesta. Sisältönä on kymmenittäin suomalaisia kansansävelmiä, joissa oppilaan osuus on ensin

¹ Törnudd nimeää soittimen harmoniksi.

yksiääninen melodiankuljetus sorminumeroineen, melodian yläpuolella oikean käden sormitus, alapuolella vasemman käden sormitus. Opettajan osuus on kirjoitettu kaksiäänisenä säestyksenä. Laulujen lomassa on tekniikkaharjoituksia asteikkoineen. (Törnudd 1909.)

Suomalainen kansanlaulu.
13.

Oppilas.
Eleven.

Opettaja.
Läraren.

esitys: **spelas så:**

Kuva 2. Törnudd (1909) Suomalainen kansanlaulu.

Isänmaallisten laulujen jälkeen on koraalisoiton ohjeistusta ja esimerkinomaisesti yksi koraali. Loppuosa harmonikoulusta koostuu harmonille sovitetuista pianokappaleista, mukana äänikertamerkinnyt ja esitysohjeita. Nuottikuva vastaa pianonuottikuvaa, lukuunottamatta joitakin äänikertamerkintöjä, kuten VJ eli Vox Jubilate, joka vahvistaa ylä-ääniä tai VH eli Vox Humana, joka antaa sävelistölle väräjävän soinnun. (Törnudd 1909.)

Törnuddin Harmonikoulun painokset vuodelta 1961 ja 1968 ovat täysin samanlaisia kuin vuoden 1909 ensimmäinen painos. Tämä harmonikoulu ollut käytössä 1970-luvulle saakka seminaareissa, joissa harmooninsoitto säilyi opetussuunnitelmissa loppuun saakka, vaikka pianonsoitto oli jo yleistynyt harmoonin rinnalle.

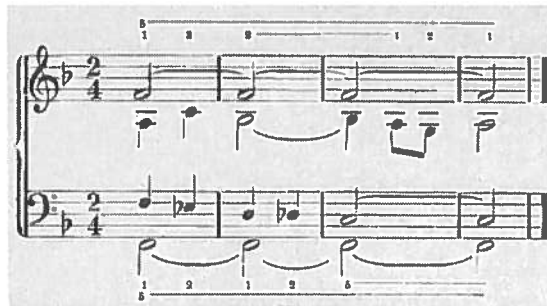
Martti Hela julkaisi Koraalisoiton valmistekirjan (1926), vain vuotta ennen siirtymistään Rauman seminaarin musiikin lehtorin tehtävästä Kajaanin seminaariin, jossa hän teki merkittävän elämäntyön musiikinlehtorina. Hela käyttää valmistekirjassaan soittimesta nimitystä harmooni.

Valmistekirjan taustalla on Suomen seminaarien musiikinopettajien kokoukset vuosina 1924 ja 1925, joissa oli todettu koraalisoiton valmistekirjan välttämättömyys. Valmistekirja perustuu Faltinin koraalikirjan soinnutuksiin, mutta suppeampana se ei voi korvata koraalikirjan käyttöä "eikä saa siitä vieroittaa", kuten Hela varoittaa. Valmistekirjan läpi soittanut voi huoletta jatkaa koraalisoittoa Faltinin koraalikirjasta, toteaa Martti Hela kannustavasti esipuheessa. Pianolla alkeita aiemmin soittanut on

voinut jättää valmistekirjan alkuharjoituksia soittamatta. Kirjaan valitut 20 koraalia ovat eri sävellajeissa ja koraaleista koulukäytössä yleisimpiä. (Hela 1926.)

Valmistekirjassa on perusteellisia harjoituksia harmoonilla, kuten polkemisharjoitukset, erilliset harjoitukset sormen ja ranteen nostoilte sekä kuuluvulle ja mykälle sormenvaihdolle. Legatosoittoa varten on omat harjoitteensa kaksiaänisestä soitosta molemmille käsille, jossa toinen ääni liikkuu, toinen pysyy paikallaan useamman tahdin ajan (ks. kuva 4). Sitä ennen on opiskeltu crescendo ja diminuendon toteuttaminen paisutuskaappeja käyttäen.

Ennen varsinaisia koraaleja opiskellaan vielä neliäänisesti kadensseja eri sävellajeissa. Tämän jälkeen on opiskelijalla jo hyvät perustaidot varsinaiseen koraalisoittoon. Valmistekirjaan on koottu esimerkkejä koraaleista eri sävellajeissa, eri melodiankuljetustavoista ja sointujen jakamisesta oikean ja vasemman käden välillä jne. (Hela 1926.)

Kuva 3. Esimerkki 4-äänisestä harjoituksesta koraalin nro 100 loppusoitossa (Hela 1926, 32).

Säestyskirjoja harmoonilla ja pianolla säestettäväksi:

Harmonikoulun lisäksi Axel Törnudd laati ensimmäisiä säestyskirjoja, jotka on tarkoitettu harmonisäestyksiin. *Koululaulujen säestyksiä lastenopettajille* on vuodelta 1910 ja sen laati Aksel Törnudd, toimittajana ja kustantajana A. Apostol². Esipuheessa Törnudd luonnehtii säestyskirjan tarpeellisuutta:

Jokainen laulunopettaja on huomannut, kuinka vaikeaa on korjata erinäisiä lasten laulamia virheitä varsinkin, jos ne ovat päässeet juurtumaan, ellei käytä sointuja apunaan. Säestyksen avulla taas virhe hävitää heti, kuin taika-iskusta.

.....

Moni opettaja varmaan myös mielellään säestää luokalla laulua, kun se on valmistunut. Mutta säestyksiä useimpiin lastenlauluihin ei löydy, ja harva kansakoulunopettaja kykenee niitä itse tekemään.

Esipuheessa Törnudd perustelee säestysten käytännöllisyyttä ja siitä johtuvaa taiteellisuuden puutetta ja yksitoikkoisuutta säestysten helppoudella. Säestyskirjan soinnutus on yksinkertainen, joten se auttaa lasten laulamista. Toisaalta sovitukset ovat

² Kansilehden teksti "Lastenopettajille laatinut A. T." kertoo kokoelman laatijan.

yksinkertaisia. Ne oppii helposti, eikä säestäminen estä opettajaa samalla tarkkailemasta luokan laulua. (Apostol 1910.)

Kuva 4. Pajalaulu (1910), sovittanut A. Törnudd.

Törnuddin *Koulun laulukirjan* 1. painos on vuodelta 1913. Laulukirjassa on yksinomaan kansansävelmiä eri puolilta Suomea. Osaan sävelmistä Törnudd on laatinut uuden ja koululaisille sopivamman tekstin. (Törnudd 1913.) Kirjassa ei ole juurikaan muissa kirjoissa esiintyviä lauluja. Toisaalta laulukirjan laulut ovat poikkeavine teksteineen niin erikoisia, että kirjan lauluja on julkaistu muissa laulukirjoissa hyvin vähän.

Koulun laulukirjan säestykset Törnudd julkaisi vuonna 1914. Lähtökohta oli sama kuin edellisessä säestyskirjassa, *Säestyksiä lastenopettajille* (1910). ”Innostava säestys edistää esityksen välittömyyttä ja eloisuutta ja herättää laulajaa kuuntelemaan ja tajuamaan sointuja. Valmista laulua lauletaan mielellään säestyksen kanssa.” Törnudd muistuttaa vielä erikseen, että ”laulun sävelmää harjotettaessa on sitä vastoin säestystä vältettävä”. Sovitukset on tehty harmonoin soittotapaa silmällä pitäen, mutta ”muutamissa lauluissa pianon rikkaammat kaikuvaikutukset ovat houkuttelleet sovittajaa hiukan vapaampaan käsittelyyn”. (Törnudd 1914.)

Säestyksistä suuri osa edellyttää opettajalta kohtuullisen hyvää soittotaitoa. Säestyskirjassa ei ole lainkaan laulujen sanoja, mikä on oletettavasti hankaloittanut kirjan käyttöä. Laulukirjan 8. painos on vuodelta 1930.

Vähitellen myös muihin koulun laulukirjoihin alettiin toimittaa säestyskirjoja. J. N. Vainion Valistuksen laulukirjan 1. painos on ilmestynyt vuonna 1909. Säestyskirjan 1. painoksen esipuhe on vuodelta 1913³ ja esipuhe samalla päiväyksellä on myös kirjan myöhemmissä painoksissa. Vainio toteaa säestysten olevan yksinkertaisia ja helppoja soittaa sekä pianolla että harmonilla.

³ Valistuksen laulukirjan säestyksiä 2. painos ilmestyi kolmeen osaan jaettuna lähtien vuosina 1922–1924. 1. osa sisältää c-duuri- ja a-mollilaulut, 2. osa ylennysmerkkiset ja 3. osa alennusmerkkiset sävellajit.

J. N. Lahtisen toimittama Alakansakoulun Laulu- ja Laululeikkikirjan säestykset I on vuodelta 1932 ja toinen osa vuodelta 1933. Säestyskirjat Lahtinen on laatinut laulukirjaan Alakansakoulun Laulu- ja Leikkikirja (1927), jonka hän on koonnut yhdessä Siiri Lampénin kanssa.

Ensimmäisen osan aluksi Lahtinen ohjeistaa kansakoulujen opettajia ja seminaarin opiskelijoita. Säestykset Lahtinen on laatinut pääasiassa harmoonilla soitettaviksi, mutta pianonkin käyttö on myös huomioitu. Säestykset noudattavat yksiaänisen laulukokoelman sävellajeja, mutta soiton helpottamiseksi joissakin lauluissa sävellajia on muutettu. Soinnutuksessa J. N. Lahtinen on tahtonut noudattaa "säesteliästä ja suvujaa soinnutusta, jotta vähemmän musikaalisetkin opettajat voisivat niitä käyttää". Lahtinen varoittaa kirjan esipuheessa myös liiallisesta sekakuoromaisen säestyksen käytöstä, mikä tekee vilkkaastakin laulusta raskasluontoisen ja kankean. Säestysten lomaan on merkitty myös hengitysmerkit, koska "tarpeellista huolellisuutta ei aina noudateta hengityskohdissa". (Lahtinen 1932.)

Paavo Halmeen ja Lauri Paavolan Kansakoulun laulukirjan säestyskirja on vuodelta 1932. "Tämän julkaisun lähin tarkoitus on palvella koulua. Harjoitetun laulun esitys opetustunnilla ja varsinkin koulujuhliissa kaipaa säestystä, joka tukee ja innoittaa esityksen." Kirjan tekijät painottavat yksinkertaista soinnutusta ja säestyksen helppoutta ja vaivattomuutta ja toivovat säestysten tuovan koululauluun uutta virikettä ja laulumieltä. Halme ja Paavola ovat laatineet säestyskokoelman ensisijaisesti harmoonille.

Lauri Parviaisen Koulun laulukirjan sävelmistö (1945) mainitaan Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun oppimateriaalina. Lähtökohtana on edelleen harmoonisäestys, joskin monet säestykset ovat luonteeltaan pianistisia, kuten kirjan esipuheessakin todetaan. Säestyskirjan 1. painoksen esipuhe on päivätty vuodelle 1935.

123. Laulu Suomessa.

Suomal. kansansävelmä.

1. Ar · von me - kin an - sait-sem - -me Suo - -men maas - -sa suu - -res - sa,
ehk' ei rien - nä rie - muk-sem - -me lei - -pä mies - -ten maa - -tes - sa;

Kuva 5. Laulu Suomessa (Parviainen 1945).

Sortavalassa vuonna 1930 on Wilho Siukonen kirjoittanut alkusanat säestyskirjaan, jonka hän laati toimittamaansa Koulun ja kodin laulukirjaan. Sama esipuhe on säestyskirjan 2. painoksessa vuodelta 1944. Säestyssoittimeksi Siukonen on ajatellut

etupäässä harmonia ja säestykset ovat yksinkertaisia ja helppoja, että jokainen opettaja voisi ilman suurempia vaikeuksia niitä soittaa. (Siukonen 1944.)

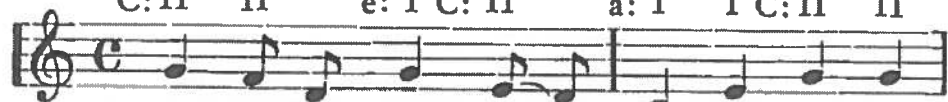
Olavi Pesosen *Laulava kansa* -säestyskirja on vuodelta 1944 ja vaatii soittajalta vähintään kohtuullista soittotaitoa. Sisällöltään säestykset on tarkoitettu soitettaviksi joko harmoonilla tai pianolla. Neliääniset sovitukset soveltuvat myös soitinyhtyeiden tai kuorojen ohjelmistoon sellaisenaan. (Pesonen 1944.) Säestyskirjan sisältö suuntaa selvästi pianon käyttöön säestyssoittimena. Käytännössä seminaareissa ja monissa kouluissa, erityisesti kansakouluissa oli edelleen harmooni säestyssoittimena.

Sointuasteista sointumerkkeihin

Juhani Pohjanmiehen *Kootut lastenlaulut* vuodelta 1945 on ensimmäinen laulukirja, jossa on sointumerkit, itse asiassa sointuastemerkit. Sointuastemerkitään löytyy perustelu Pohjanmiehen kehittämästä priimisoittimesta, säestyssoittimesta koulukäyttöön (Pohjanmies 1945b), jonka käyttöä koulusoittimena kuvaa Arvo Vainio (1935). Priimisoitin muistutti virsikannelta ja Pohjanmiehen ajatuksena oli priimisoitinperheen käyttö luokkasoittimena. Pohjanmies kehitti koulun lauluopetuksen tueksi myös melpopianon. Sen tarkoituksena oli mm. poikien innostaminen musisoimaan koulun laulutunneilla. (Vainio 1937.)

Verkalleen vaan ei liian hitaasti. J. Pohjannmies.

C: II II e: I C: II a: I I C: II II

1. Ei o - le mis - sään niin mie - luis - ta kuin
2. Äi - ti se lau - - laa lau - lu - ja, ja

III G: II II I I C: III III I I

ko-tim-me kyn-nyk - sel - lä. Lie - nee-kö rauhaa ja
herkut hän meil-le pais-taa, ka-na-kin se a-ne - lee

Kuva 6. Kodin kynnyks (Pohjanmies 1945a, 6).

Reaalisointumerkkeihin siirryttiin koululaulujen säestyskirjoissa 1950-luvulla. Ahti Sonnisen, Martti Räisäsen ja Olga Naukkarisen toimittama *Laulan ja soitan* -säestyskirjan 1. painos ilmestyi vuonna 1959.

Lopuksi

1940-luvulla koulua käyneiden haastatteluissa (Kosonen 2015) harmoonisäestys liitettiin kansakouluun, aamuhartauksiin ja laulutunteihin. Osa kansakoulunopettajista osasi soittaa ja säestää. Laulujen säestykset vaihtelivat opettajan soittotaidosta riippuen. Pianosäestyksellä laulettiin oppikouluissa, joissa opettajana oli musiikinopettaja, joka saattoi olla myös pitäjän kanttori.

Harmonikouluissa ja koululaulujen säestyskirjoissa on ollut tarjolla hyvin eri tasoisia aukikirjoitettuja säestyksiä. Monet säestykset ovat edellyttäneet opettajalta hyvää soittotaitoa, johon seminaariajan soitonopetus tuskin on riittänyt. Hyviä muusikoita, pianisteja ja myös harmooninsoittajia on ollut opettajien joukossa runsaasti. Yhtenä tärkeänä perusteena tälle näen sen, että soitto- ja laulutaito oli seminaariaikaan yksi tärkeä peruste opiskelijavalinnassa ja musiikilla oli vankka asema myös opintojen aikana. Osa kansakoulunopettajista jatkoi aktiivisesti soitonopiskelua opettajaksi valmistumisen jälkeen.

Koulujen aamuhartauksissa laulettiin virsiä, jotka äänimaisemaltaan sopivat harmoonilla säestettäväksi. Ihmettelyä herättää, miksi vielä 1940–60-luvun vaatimuksissa oli jokaisen opettajakokelaan soitettava 60 koraalia (JKK 1963–1964). Virret liittyivät kiinteästi koulun aamuhartauksiin, mutta laulutunneilla laulettiin isänmaallisia lauluja, kuten maakuntalauluja, kansanlauluja, vuodenaikain lauluja, juhla lauluja ym. Koraalisoiton kautta opiskeltiin harmoniaoppia ja soittamisen tekniikkaa. Käytössä olleet säestyskirjat ovat sisällöltään yllättävän monipuolisia, joskin monet säestykset ovat haastavia soittotaitoisellekin. Soittotaito oli jokaisen opettajan perustaitoja, ja sen opettajaksi valmistuvat hyväksyivät tavalla tai toisella. Koraalisoitto harmoonilla katsottiin todella jokaisen opettajan perustaidoksi.

Vähitellen oppiaineen nimi vaihtui laulusta musiikiksi. Laulusto monipuolistui ja koulusoittimet muuttivat oppiaineen luonnetta ja sisältöä. Harmonit jäivät yhteisten aamuhartauksien päätyttyä musiikkiluokan ja juhlasalin nurkkaan, vähitellen kokonaan pois käytöstä. Kansanmusiikissa harmoonilla on oma tärkeä paikkansa edelleen. Ehkä sitä kautta sillä on jälleen paikkansa myös musiikiluokkien soittimena.

Lähteet:

- Apostol, A. 1910. *Koululaulujen säestyksiä lastenopettajille*. Laatinut Axel Törnudd. Helsinki: A. Apostol.
- Halila, A. 1949. *Suomen kansakoululaitoksen historia II*. Helsinki. WSOY.
- Halila, A. 1963. *Jyväskylän seminaarin historia*. Porvoo. WSOY.
- Halme, P. & Paavola, V. 1933. *Kansakoulun laulukirjan säestykset*. Helsinki. WSOY.
- Hela, M. 1926. *Koraalisoiton valmistekirja*. Porvoo. WSOY.
- Hymander, I. & Ahlfors, A. 1906. *Pianonsoiton alkeiskurssi Helsingin Musiikkiopiston Walmistavan Koulun Piano oppilaille. 1*. Helsinki: A. Apostol. 7. painos.
- Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu (JKK). Opetussuunnitelma lukuvuosi 1963–64*. Jyväskylä. JKK.
- Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu (JKK). Ylioppilastutkintoon pohjautuva kansakoulunopettajainvalmistuksen perusopetussuunnitelma. Lukuvuosi 1938–1939*. Jyväskylä. JKK.
- Jyväskylän seminaari. Kertomus Lukuvuodelta 1900-1901*. Jyväskylän Kirjapaino.
- Jyväskylän seminaari. Kertomus lukuvuodelta 1923–24*. Jyväskylä. Gummerus.
- Kosonen, E. 2012. Kansakoulunopettajat kulttuurikasvattajina. Seminaarien musiikinopetus kansakoulun laulunopetuksen esikuvana. Kauranne, J., Merimaa, E. & Rantala J. (toimituskunta). *Opettaja yhteiskunnallisena ja kulttuurivaikuttajana. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2012*. Koulu ja menneisyys L.
- Kosonen, E. 2014. Laulukirjat koulun arvokasvatuksen ytimessä. Teoksessa Kauranne J. (toim.) *Oppikirjat oman aikansa ilmentymänä*. Koulu ja menneisyys LII. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2014. 33–65.
- Kosonen, E. 2015. Laulua harmonin säestyksellä – muistoja koulun laulutunneista 1920–40-luvuilla. *Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2015*. Julkaisematon käsikirjoitus, hyväksytty julkaistavaksi.
- Krohn, I. 1947. *Neliääninen koraalikirja*. Porvoo. WSOY.
- Lahtinen, J. N. (toim.) 1932. *Alakansakoulun Laulu- ja Laululeikkikirjan säestykset I*. Helsinki. Valistus.

- Lahtinen, J. N. (toim.) 1933. *Alakansakoulun Laulu- ja Laululeikkikirjan säestykset II*. Helsinki. Valistus.
- Lehtola, L. 1984. *Viimeinen katekeetta*. Helsinki. WSOY.
- Maasalo, A., Kuusisto, T. & Lehtonen, A. 1945. *Koraalikirja : kahdennentoista yleisen kirkolliskokouksen v. 1938 hyväksymään virsikirjaan*. Porvoo. WSOY. 3. painos.
- Nurmi, Veli, *Suomen kansakoulunopettajaseminaarien historia*. 1995. Helsinki. Opetusalan ammattijärjestö OAJ.
- Parviainen, L. 1945. *Koulun laulukirjan sävelmistö*. Helsinki. WSOY. 2. painos.
- Pesonen, O. 1944. *Laulava kansa: säestykset ja kuorosovituksen laulukirjaan*. Helsinki. Valistus.
- Pohjanmies, J. 1952. *Harmoninsoittajan taskukirja*. Suomen Harmonitehtailijoiden yhdistys.
- Pohjanmies, J. 1945a. *Kootut lastenlaulut*. Jyväskylä. Gummerus.
- Pohjanmies, J. 1945b. *Koululaulujen säestysorkesteri. Priimi-säestyssoittimen käytön opas*. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Sonninen, A., Räisänen, M. & Naukkarinen, O. 1959. *Laulan ja soitan: Säestykset*. 1. painos. Helsinki: Otava.
- Siukonen, W. 1944. *Laulukirja koulun ja kodin lauluja – säestykset*. Helsinki. Otava. 2. painos.
- Törnudd, A. 1909. *Harmonikoulu itseoppimista varten ja opetustarkoituksiin*. Helsinki. Oy Westerlund Ab. 1. painos.
- Törnudd, A. 1913. *Koulun laulukirja*. Porvoo. WSOY. 1. painos.
- Törnudd, A. 1914. *Koulun laulukirjan säestykset*. Porvoo. WSOY. 1. painos.
- Vainio, A. 1937. *Uudistuspyrkimyksiä poikien musiikkikasvatuksen alalla*. Kotka: Omakustanne.
- Vainio, J. N. 1909. *Valistuksen laulukirja*. Helsinki. Valistus. 1. painos.
- Vainio, J. N. 1922. *Valistuksen laulukirjan säestyksiä. Osa 1*. Helsinki. Valistus. 2. lisätty painos.
- Vainio, J. N. 1923. *Valistuksen laulukirjan säestyksiä. Osa 2*. Helsinki. Valistus. 2. lisätty painos.

Vainio, J. N. 1924. *Valistuksen laulukirjan säestyksiä. Osa 3.* Helsinki. Valistus. 2. lisätty painos.